

¡BOMBA!

Es tal la transformación que en hospital de Ticul será mayor la inversión que en el período azul

k'untzil

Miércoles 22 de julio de 2026

CAMPECHE · YUCATÁN · QUINTANA ROO · AÑO 12 · NÚMERO 2772 · www.lajornadamaya.mx

Yáax juntéen u xak'alta'al bix u k'astal kuxtal yaan Antártica yóok'olal k'a'amkach sáasil

Jump'éeel nu'ukbesaj ti'al u beeta'al xaak'alo'ob tu noj lu'umil Chilee', táan u meyajtik yáax juntéen ba'axo'ob ku seen úuchul kéen yanak contaminación lumínica, beyxan yóok'olal calentamiento global tu lu'umil Antártica, beey jts'a'ab k'ajóoltbil le martes máanika' ti' k'a'aytajil ts'iib jóok'sa'ab tumen Ministerio de Ciencia, Conocimiento, Tecnología e Innovación de Chile.

Meyaje' k'aaba'inta'an 'Disrupting polar ecosystems: light pollution may alter the

ecological effects of global warming' (Dipole), ts'o'oke' táan u kaxtik u chiikbesik yéetel ciencia ba'axo'ob je'el u béeytal u beeta'al ti'al u kaláanta'al yóok'ol kaab.

U k'askúunta'al ba'al yóok'olal sáasile', jump'éeel ba'al ku yúuchul kéen jelpajak u nivelesil natural sáasil tumen u k'a'abéetkunsal artificial sáasil, beyxan le ba'axo'ob ku jelpajal tu kuxtalil lu'um yéetel tu kuxtalil ba'alche'obe' ts'o'ok u xak'alta'al ti' uláak' lu'umo'ob láayli' xan jelpesa'an, ka'alikil tu lu'umil

Antárticae' jump'éeel ba'al ma' yáax xak'alta'ak tak walkila'.

Máax jo'olbesik Dipole, juntúul académico ti' u noj najil xook Universidad Andrés Bello (UNAB), José Pulgar, tu tsolaj le jejeláas ba'axo'ob k'askúuntik yóok'ol kaabe' "táan u múul beetiko'ob ba'al yóok'ol kuxtal yaan Antártica, le beetike' jach táaj k'a'anan u na'ata'al ba'axo'ob ku k'éexel kéen úuchuk ba'al beyo'".

Xaak'ale' ku xa'ak'tik meyaj te'el lu'umo', beyxan experimentos ich laboratorio, ts'o'oke' ku chúunul ti' jaal ja'ob

ti'al u jach p'i'isil ba'ax táan u yúuchul yéetel macroalgas, beyxan ba'alche'ob xma' baako'obi' yéetel baako'ob kuxa'an ich k'aak'náab, ichil uláak' kuxa'an ba'alo'ob k'a'anan te'el lu'umo'.

Máax beetik u subdirectoril Dipole, juntúul u ajxaak'al máak UNAB, Cristián Duarte, tu ya'alaj "noj meyaj yaane' ma' leti' u xuu'ulsa'al sáasili', u ba'alile' ka béeyak u k'a'abéetkunsal tu beel, ti'al beyo' u núupul ba'al yéetel ba'ax k'a'abéet ti' wiinik ka'alikil u kaláanta'al kuxtal yaan".

